

**ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄՔԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ
ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ¹**

Հասմիկ Հարությունյան

Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի

Գյումրու մասնաճյուղ

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն
Հայաստանի Հանրապետություն

Ամփոփում

Նախաբան. Համքարությունը՝ որպես աշուղների գործունեության և կենսապահովման համակարգ սահմանող կառույց, մի կողմից՝ շարունակել է հայ միջնադարյան գուսանական արվեստի, մյուս կողմից՝ յուրացրել մերձավորարևելյան բանավոր ավանդույթի դասական երաժշտության ավանդույթները: Այսպես, աշուղի ստեղծագործության մեջ առաջնային համարվող բանաստեղծական տեքստն ու տաղաչափությունը հնարավորություն են տվել դրանք եղանակավորելու ըստ նախընտրության, քանի որ վարպետ աշուղը ազատ է եղել երաժշտական բաղադրիչի ընտրության մեջ և ստեղծագործության կամ ելույթի համապատասխան պահի ընտրել է իր ուզած եղանակը: Մեթոդներ և նյութեր. Պատմահամեմատական և պատմաերաժշտագիտական մեթոդների օգնությամբ դիտարկվել են աշուղների կյանքի ու գործունեությանը վերաբերող կարևոր փաստեր: Վերլուծություն. Ինչպես ցույց են տվել արխիվային նյութերը, աշուղական համքարությունում համակարգվել են աշուղների մասնագիտացված գիտելիքները՝ չկաշկանդելով դրանց ազատ ու ստեղծագործական փոխակերպումներն ու արդիականացման դրսևորումները: Դա վերա-

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ ԿԳՆ ԳՊԿ-ի կողմից տրամադրվող ֆինանսական աջակցությամբ 21T-6E197 ծածկագրով, «Հայ աշուղական արվեստը պատմաքննական լույսի տակ» գիտական թեմայի շրջանակներում

բերել է ինչպես երգերի ժանրերին, այնպես էլ բանաստեղծական տեքստերի եղանակավորմանը:

Արդյունքներ. Ինչպես ցույց են տվել արխիվային նյութերը, աշուղական համքարությունում համակարգվել են աշուղների մասնագիտացված գիտելիքները՝ չկաշկանդելով դրանց ազատ ու ստեղծագործական փոխակերպումներն ու արդիականացման դրսևորումները: Դա վերաբերել է ինչպես երգերի ժանրերին, այնպես էլ բանաստեղծական տեքստերի եղանակավորմանը:

Բանալի բառեր՝ աշուղ, համքարություն, ավանդույթ, պրոֆեսիոնալ երաժշտություն

**ASHUGH TRADE UNION AS A CENTER FOR
PROFESSIONAL TRADITIONAL MUSIC DEVELOPMENT**

Hasmik Harutyunyan

Gyumri Branch Yerevan State Conservatory after Komitas

Shirak Center for Armenological Studies NAS RA

Republic of Armenia

Abstract

Introduction: Trade union as a structure defining the system of activity and livelihood of the ashughs, on the one hand continued the Armenian medieval Gusan art, and on the other hand, assimilated the classical music traditions of the Middle Eastern oral tradition. Thus. The poetic text and the metric, which are considered primary in the work of ashugh, made it possible to adjust them according to preference, because the master ashugh was free in the choice of the musical component and chose the mode he wanted at the appropriate moment of the work or performance. Methods and materials: With the help of historical-comparative and historical-musicological methods, important facts related to the life of the troupes were observed. Analysis: With the help of historical-comparative

and musicological methods, the canonical thematic material preserved as much as possible in the interpretations of musical instruments, mainly mughams, was observed, revealing the versatile technical performance possibilities of the instrument. *Results:* As the archival materials have shown, the specialized knowledge of the troupes was coordinated in the troop coordination, without restricting their free and creative transformations and realizations. It applied both to the genres of songs and to the arrangement of poetic texts.

Key words: *ashugh, trade union, tradition, professional music*

ЦЕХ АШУГОВ КАК ЦЕНТР РАЗВИТИЯ ТРАДИЦИОННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ

Асмик Арутюнян

Гюмрийский филиал Ереванской государственной
консерватории им. Комитаса

Ширакский центр арменоведческих исследований НАН РА
Республика Армения

Аннотация

Введение: Цех, как структура, определяющая систему деятельности и жизнеобеспечения ашугов с одной стороны продолжил традиции искусства армянских средневековых гусанов, а с другой – ассимилировал классические музыкальные традиции ближневосточной устной традиции. Таким образом поэтический текст и метрика, считающиеся первичными в творчестве ашуга, позволили корректировать их по предпочтениям, ведь мастер ашуг был свободен в выборе музыкальной составляющей и выбирал нужный ему лад в нужный момент произведения или речи. *Методы и материалы:* Историко-сравнительными и историко-музыковедческими методами были рассмотрены важные факты, связанные с жизнью и деятель-

ностью ашугов. *Анализ:* Как показали архивные материалы, профессиональные знания ашугов согласовывались в цехе, не ограничивая их свободных и творческих преобразований и проявлений модернизации. Это относилось как к жанрам песен, так и метрике поэтических текстов. *Результаты:* В цехе ашугов все согласовывалось в коллективном сотрудничестве, не ограничивая их свободных и творческих преобразований и проявлений реализации. Это относилось как к песенным жанрам, так и поэтическим текстам.

Ключевые слова: *ашуг, цех, традиции, профессиональная музыка*

ՆԱԽԱԲԱՆ. Հայ աշուղական կենտրոնները ստեղծվել ու գործել են պատմամշակութային այնպիսի միջավայրում, որտեղ պահանջված են եղել ժողովրդապարտֆեսիոնալ բանաստեղծ-երաժշտի արվեստն ու ստեղծագործությունը: Այս արվեստի կամ արհեստի բազմաբովանդակ էությունը աշուղներին հնարավորություն է տվել հասարակական բոլոր շերտերի մեջ առաջացնելու հետաքրքրություն ժամանակակից մշակութային, քաղաքական, սոցիալական, ժամանցային բնույթի խնդիրների ու հարցերի շուրջ, գտնել դրանց ինքնատիպ պատասխաններ՝ արժանանալով ունկնդրի անթաքույց համակրանքին:

Եթե փորձենք մոտենալ այդ ավանդույթի ակունքներին, ապա կառույցի առանձնահատկություններին և, հետևաբար, դեռևս միջնադարում գործել է հատուկ կանոնագրերով: Դրանք, ցավոք, մեզ չեն հասել, սակայն հենց դրանք են նպաստել այդ ինքնատիպ արհեստի պահպանմանն ու զարգացմանը: Հայկական համքարային կազմակերպությունների, դրանց կից գործող «Եղբայրությունների» մասին հայագիտության մեջ շատ հանգամանալի ուսումնասիրություններ են կատարվել (Ս.Եղիազարով, Լ.Խաչիկյան, Բ.Առաքելյան, Վ.Աբրահամյան, Վ.Գրիգորյան, Կ.Սեդրոսյան, Գ.Աղանյան, Կ.Բազեյան և այլք): Դրանք հավաստում են, որ. «XVIII-XIX դարերում արհեստավորական կազմակերպությունները Արևմտյան Հայաստանում կոչվել են էսնաֆություններ, իսկ Արևելյան Հայաստանում՝ համքարություններ: Սակայն նրանք իրենց գրավոր կանոնագրերի մեջ շարունակում են

պահպանել «Եղբայրություն» անվանումը»: Անդրադառնալով այդ կազմակերպությունների ներքին կառուցվածքին, ներհամքարային փոխհարաբերություններին, հետազոտողները նշում են, որ ընդհանուր բաղադրիչներով ու բնորոշ գծերով այս կազմակերպություններն ունեցել են շատ ընդհանրություններ, ինչը թույլ է տալիս պատկերացում կազմել յուրաքանչյուր համքարության ընդհանուր կանոնակարգային սկզբունքների մասին: Հետևաբար, կարող ենք եզրակացնել, որ համքարությունները գործել են մեծ քաղաքներում և հիմնականում ներդաշնակորեն գործունեություն են ծավալել քաղաքային մշակույթի համատեքստում:

Համքարությունը՝ որպես աշուղների գործունեության և կենսապահովման համակարգ սահմանող կառույց, մի կողմից՝ շարունակել է հայ միջնադարյան գուսանական արվեստի, մյուս կողմից՝ յուրացրել մերձավորարևելյան բանավոր ավանդույթի դասական երաժշտության ավանդույթները: Այսպես, աշուղի ստեղծագործության մեջ առաջնային համարվող բանաստեղծական տեքստն ու տաղաչափությունը հնարավորություն են տվել դրանք եղանակավորելու ըստ նախընտրության, քանի որ վարպետ աշուղը ազատ է եղել երաժշտական բաղադրիչի ընտրության մեջ և ստեղծագործության կամ ելույթի համապատասխան պահի ընտրել է իր ուզած եղանակը:

Մինչույն ժամանակ, հատկապես նվագարանային կատարումների՝ հիմնականում մուղամների մեկնաբանություններում հնարավորինս պահպանվել է կանոնական համարվող թեմատիկ նյութը՝ տվյալ նվագարանի տեխնիկական կատարողական բազմակողմանի հնարավորությունների բացահայտմամբ:

Հետևաբար, հայ գուսանական արվեստից եկող մասնագիտացված երաժշտության ավանդույթները հայտնվեցին պարամուշակույթային մի նոր իրականության մեջ և զարգացման համարժեք ուղի անցան:

Մեր դիտարկումները փորձել ենք ընդհանրացնել Ալեքսանդրապոլի աշուղական համքարության գործունեությանը վերաբերող փաստերի հիման վրա: Այն ձևավորվեց ու զարգացավ պատմամշակութային գործընթացների անմիջական ազդեցությամբ և իր հասարակական

պահանջվածությամբ իրագործեց կարևոր մի առաքելություն: Դա հայ ազգային ինքնագիտակցության զարթոնքից բխող մտածողության նոր որակների յուրացումն էր աշուղական դպրոցի բոլոր ոլորտներում՝ գաղափարական, քարոզչական, երաժշտաբանաստեղծական: Անշուշտ, այս աշուղական դպրոցը նախ ձևավորվեց որպես աշուղների կենտրոն: Դրան նպաստեցին XIX դ. ռուս-թուրքական պատերազմների հետևանքով առաջացած պատմաքաղաքական նախադրյալները, որոնց արդյունքում Արևմտյան Հայաստանից գաղթած բնակչության մի զգալի մասը հանգրվանեց Շիրակում՝ Ալեքսանդրապոլը դարձնելով շուրջ 95% հայ բնակչություն ունեցող քաղաք, այդպիսով՝ «ձևավորվելով արևմտահայ արհեստավորառևտրական խոշոր կենտրոններից սերած գաղթականության հիմքի վրա՝ Ալեքսանդրապոլը ժառանգեց դեռևս միջնադարից եկող այն բոլոր համքարային ավանդույթները, որոնք հատուկ էին Կարինին, Կարսին և Բայազետին: Սրանից էլ բխում էր այն հասարակական հարաբերությունների և հասարակական կառույցների բնույթը, որը հատուկ էր արևմտահայ դասական քաղաքային համայնքին»: [1, էջ 49]

Հայտնի է նաև, որ XIX դ. վերջում, հատկապես Կարս-Ալեքսանդրապոլ և Կարս-Սարիղամիշ երկաթուղիների շահագործման շնորհիվ առավել ամրապնդվեցին միջքաղաքային տնտեսական կապերը: Դրանց մեծ չափով նպաստեցին Կարսի արհեստառևտրական հարուստ ավանդույթները, որոնք պահպանվում էին նույնիսկ ռազմաքաղաքական ծանր պայմաններում: Քաղաքում զարգացման բարձր աստիճանի էին հասել շուրջ վեց տասնյակ արհեստներ, «որոնց ճնշող մեծամասնությունն առկա է նաև Կարինի և հատկապես Ալեքսանդրապոլի արհեստների ցուցակներում. մի հանգամանք, որը մեկ անգամ ևս վկայում է Կարին-Կարս-Ալեքսանդրապոլ արհեստավորական կապերի ու ավանդույթների մեծ ընդհանրությունը»: [2]

Չնայած հարափոփոխ ռազմական իրադարձություններին, համաճարակներին ու ժողովրդագրական տեղաշարժերին՝ Կարսում մշտապես պահպանվել է հայ ավանդական մշակույթը, որը հենված էր ժողովրդական հավատալիքների, նախնյաց հիշատակի, ազգային սրբերի ու սրբավայրերի վրա: Այս մասին շատ պատկերավոր նկա-

րագրություններ ու տեղեկություններ է հաղորդել Կրպեն՝ Կարսին նվիրված գրքում: Կարսում հայկական մշակութային տարրը կարողացել է հարմարվել իրեն պարտադրված մշակութային այլ գերակայությունների: [7]

Վերջիններից, անշուշտ, թե՛ գյուղական և թե՛ քաղաքային միջավայրում մեծ ժողովրդականություն է ձեռք բերել նաև աշուղների արվեստը, որը հատկապես գնահատվել ու «հովանավորվել» է հայ արհեստավորական միջավայրում՝ գեղագիտական ուրույն արժեքների և անփոխարինելի ժամանցային բովանդակության առումներով: Միննույն ժամանակ այն ծառայել է նաև իշխող դասին և նրա հայրենակիցներին: Հետևաբար, մինչև Ալեքսանդրապոլում աշուղական կյանքի աշխուժացումը, Կարսում արդեն հայ և թուրք աշուղները համատեղ կյանքով ապրել ու ստեղծագործել են: [8] Այստեղ հիմնականում ընդունված էին թուրքերեն երգերի հորինումն ու ունկնդրումը: Տեղափոխվելով Ալեքսանդրապոլ, որտեղ բնակչության 95 տոկոսը հայեր էր, հայ աշուղներն սկսեցին հորինել հայերեն երգեր: Սկզբում աշուղ Շիրինը, ապա նաև Զիվանին աշուղական նույն բանաստեղծական տաղաչափական կաղապարներով սկսեցին հորինել հայերեն: Այդ երգերը ոչ միայն ընդունվեցին, այլև շատ կարճ ժամանակամիջոցում սիրվեցին ժողովրդի կողմից, որը գնահատեց աշուղների հմտությունն ու տաղանդի ուժը, բանաստեղծական խոսքի արտահայտչականությունն ու գեղագիտական մեծ արժեքը: Ալեքսանդրապոլի աշուղական համաքությունը ի վերջո վերաճեց յուրահատուկ դպրոցի՝ քաղաքում ստեղծված հասարակական-քաղաքական նոր՝ ազգային-ազատագրական գաղափարախոսության անմիջական ազդեցությամբ: Արդեն 1850-ական թթ. աշուղ Շիրինը այստեղ հայերեն երգերով էր հանդես գալիս, սակայն վճռական քայլը, այնուամենայնիվ, վերապահված էր աշուղ Զիվանուն: Նա բոլոր հայ աշուղներին հորդորում էր հորինել հայերեն երգեր: Ժամանակակիցները վկայում են, որ այդ գործում Զիվանուն աջակցել և ուղղորդել է Ղազարոս Աղայանը, որն այդ տարիներին ուսուցչություն էր անում քաղաքում: Բացի երգերի լեզվական բաղադրիչից, Զիվանին աստիճանաբար ուշադրությունը սևեռեց նաև մեղեդիակերտմանը: Ավանդական աշու-

ղական մեղեդիները յուրահատուկ կաղապարների դեր էին կատարում: Նա կիրառեց և նրա օրինակով ավանդույթ դարձավ նաև նոր՝ հայաշունչ մեղեդիների ստեղծումը՝ աշուղական երգը դարձնելով գրական հայերեն խոսքի ու մեղեդու միասնական հորինվածք: Այսպիսով, Ալեքսանդրապոլի աշուղական դպրոցը Կարսի հայ աշուղական համաքության հիմքի վրա նոր ազգային կենտրոն ձևավորեց: «Աղէքսանդրապոլի յուշքերուս մէջ ինձ համար ամէնէն աւելի նորն եւ ամէնէն աւելի հայեանակը, հետեւաբար ամենէն աւելի անմոռանալին է Հայ աշուղութիւնը: Պետք է շեշտեմ, որ Կովկասի մէջ, իմ տեսած հայաշատ Տփղիսի եւ Երեւանի համեմատութեամբ, Աղէքսանդրապոլի հայերը հաւատարիմ մնացած են հայրենի աւանդութիւններուն, հայրենի բարքերուն եւ Հայ աշուղութիւնն այդ պահպանուածներուն ամենէն արժէքաւորներէն մէկն է անշուշտ»: [3]

Ալեքսանդրապոլի աշուղական կյանքի մասին բացառիկ արժեքավոր աղբյուրներից է Մ.Թամրազյանի ձեռագիր հուշատետրը: [6] Այստեղ կարելի է գտնել բազմապիսի վկայություններ, որոնք թույլ են տալիս պատկերացում կազմելու այն ազատ ու անկաշկանդ մթնոլորտի մասին, որում ստեղծագործել են տեղացի և դրսեկ աշուղները սրճարաններում և դրանցից դուրս:

Անդրադառնանք դրանցից մի քանիսին.

Անշուշտ, ամենահամբավավոր աշուղները հանդես են եկել սրճարաններում, ավելին, նրանցից յուրաքանչյուրը ունեցել է իր ելույթների մշտական սրճարանը.

«Աշուղ Հավասին (Հաճի Թաթոս) երգում էր իր մշտական սրճարանում: Աշխատավորությունը ամեն օր լցնում էր սրճարանը ու ածել էր տալիս նրան իր սիրած դաստանը կամ երգը և առատ վարձատրում էր աշուղին: Հավասին ապրում էր այդ փողերով»: [6, էջ 7622]

Որոշ աշուղներ հանդես են եկել սրճարաններում ըստ իրենց ցանկության և նախընտրության.

«Աշուղ Պայծառն զբաղվում էր դերձակությունով և իր արհեստի մեջ բռնում էր առաջնակարգ դեր: Նա ածում էր թառ: Նրա հորինած երգերը շատ համով ու հոտով էին և բոլորն էլ անխտիր երգվում էին հրավերներում, հարսանիքներում և սրճարաններում: Պայծառն երբ

ձանձրանում էր ասողից, նստում էր սրճարանի թախտին, ուր նստում էին աշուղները և իր գեղեցիկ ու սադաֆով զարդարած թառը ձեռք առնելով՝ երգում էր ու նվագում հաճախորդների համար»։ [6, էջ 7646]

Մեծահամբավ որոշ աշուղներ թեև հանդես են եկել սրճարաններում, սակայն նրանք ավելի շատ սպասարկել են քաղաքի մեծահարուստ խավին։

«Աշուղ Ղայրաթին Էրզրումից էր (ծնվ. 1830 թ.)։ 1876թ.-ից սկսած այդ շնորհալի աշուղին ես տեսնում էի շարունակ մեր քաղաքացի հայտնի բարեգործ հարուստ մահտեսի Կարապետ աղա Բաբայանի տանը։ Աշուղ Ղայրաթին ամեն առավոտ իր տանից գնում էր եկեղեցի, իսկ ժամերգությունը վերջանալուց հետո գնում էր ուղիղ Կարապետ Բաբայանի մոտ։ ... Մեր մեծերից շատ անգամ եմ լսել, որ նա եղել է շատ շնորհալի երգիչ-աշուղ և նույնիսկ Տաճկաստանից եկել են աշուղներ նրա հետ մրցման մտնելու և հետ են դարձել պարտված»։ [6, էջ 7618]

Աշուղները, որոնք երգել են սրճարաններում, հաճախ ելույթներով մեկնել են նաև այլ վայրեր։

«Աշուղ Հազրին (Համբար Աթոյան) երգում էր աշուղ Հավասու հետ մի սրճարանում, ածում էր սազ, երգում էր իր և ուրիշ վարպետների հորինած հայերեն երգերը։ ...Նա երբեմն տանից հեռանում էր և սազն առած գնում էր օտար շրջաններ երգելու համար»։ [6, էջ 7622]

Եղել են աշուղներ, որոնք հրաժարվել են սրճարանում ելույթներից, սակայն սիրով մասնակցել են սրճարաններում անցկացվող աշուղական մրցույթներին։

«Խայաթը (Սուքիաս Զահրիյան) արհեստով դերձակ էր և սազ ածող։ Նա չէր նստում սրճարաններում և աշուղությամբ չէր պարապում։ Սակայն նա աշուղական գիտելիքներն ու կանոնները շատ լավ գիտեր, որոնք սովորել էր իր հորից՝ Բաբա Զահրուց։

Նրա գրվածքները աշուղական բնույթ չունեին, դրանք ավելի քան բանաստեղծություններ էին։ Սակայն մուսամանների մրցումների ժամանակ, նա նստում էր մրցողների շարքում սազը ձեռքին և ամենադժվար հարցերին պատասխանում էր խելացի և լուրջ դատողությամբ»։ [6, էջ 7645;

Որոշ աշուղներ հրաժարվել են մրցույթների մասնակցություններից։

«Աշուղ Խաչոն (Խաչատուր Ալեքսանյանը) բնիկ ակեքպուցի էր։ Նա կույր էր և ածում էր ճիանուր։ Նա մի հասարակ աշուղ էր և երգում էր հին աշուղների երգերը։ Նա ուներ դուրեկան ձայն։ Հին մարդիկ էլ նրան երգել էին տալիս կրոնական բնավորություն ունեցող դաստաններ ու երգեր։ Նա ազահ չէր, որի համար էլ սիրում էին նրան։

Շատ էր պատահում, որ սրճարանի հաճախորդները հրամայում էին ուստա Խաչոյին մի դուբեյիթ ասել, նա էլ նույն րոպեին վերցնում էր ճիանուրը և սկսում էր նվագել ու երգել, իսկ լսողները նրան չէին վարձատրում։ Համեստ աշուղը չէր տրտնջում ու դժգոհություն հայտնում։

Աշուղական մրցումներին նա չէր կարող մասնակցել»։ [6, էջ 7644]

Որոշ աշուղներ, իրենց կրոնական-բողոքական հայացքների պատճառով հրաժարվել են սրճարանում ելույթներից։

«Մալուլին (Գալուստ Սարգսյան) բողոքական աշուղ էր՝ Հավասի-ի, Հազիրիի ժամանակակիցը։ Ածում էր քյամանի, հորինած երգերի մեծ մասը կրոնական բնույթի էին։ Նա ուներ երգերի ժողովածու, որը տպագրվել էր Բաքվում։ Նա չունեց աշուղին հատուկ ոգևորություն ու շնորհք։ Նրա արվեստը չէր ոգևորում ժողովրդին նաև նրա համար, որ կրոնական էր՝ նման աղոթքի։ (...) Նա երբեք չէր մասնակցում աշուղական մրցույթներին, որովհետև չունեց ընդունակություն՝ տրված հարցերին իսկույն պատասխան տալու համար»։ [6, էջ 7623]

«Աշուղ Մալուլու փոքր եղբայրն էր աշուղ Նիհանին (Օհաննես Սարգսյան)։ Նա ծնվել է Ալեքպուլում, մի չքավոր ջուլիակ Սարգսի ընտանիքում։ Նա զբաղվել է քարտաշությամբ և բանջարաբուծությամբ (բոստանչի), ածում էր քյամանի (ջութակ), որը սովորել էր մեծ եղբայր Մալուլիից։ Ունեցել է բավականին հայերեն և տաճկերեն երգեր։ Շատերը նրան ճանաչում են որպես լավ աշուղ։ Բայց նա չի նստել սրճարաններում, որպես աշուղ, իսկ նրա երգերը տարածված էին ժողովրդի մեջ։ Եղել է բնավորությամբ շատ համեստ, ինչպես լսում ենք նրա վրայից էլ բողոքական հոտ է փչել»։ [6, էջ 7636]

Ալեքսանդրապոլում գործել են համբավավոր և շատ համեստ կաբողությունների տեր աշուղներ։

«Աշուղ Պոտոսը (Խաչատրյան) կույր աշուղ էր և ածում էր ճիւղ-նուր: ...Սա ավելի հասարակ դասակարգի աշուղ էր»: [6, էջ 7642]

Խնդրո առարկա թեմային առնչվող արխիվայի տարաբնույթ նյութերի կողքին կարևորել ենք նաև վերջին տարիներին կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքները: Առավել ուշագրավներից մեկը պետք է համարել 2016 թ. Կալիֆորնիայի համալսարանում իրականացված աշխատությունը [11], որի հեղինակ Հի Յանգը սայաթնովագիտության մեջ շատ հետաքրքիր էջ է բացել: Ըստ նրա՝ Սայաթ-Նովան՝ որպես ուշ միջնադարի հայ աշուղներից ամենանշանավորը, գերազանցում է հարևան երկրների աշուղներին՝ իր կիրառած ժանրերի բազմազանությամբ, հանգերի և ծայնային ներդաշնակության գերազանցությամբ, զարգացած ճոխ, շքեղ ու ինքնատիպ հոետորաբանությամբ: Գիտնականն առավելապես կարևորել է հարևան ժողովուրդների համարժեք մշակութային դրսևորումներում Սայաթ-Նովայի բացառիկ գերազանցությունը: Մեր հետազա ուսումնասիրություններում Հի Յանգի աշխատության հիմնադրույթներն ու գիտական արդյունքները հնարավորություն կտան հայ աշուղական երգի ուսումնասիրման ու արժևորման գործընթացում գտնելու համեմատական էթնոերաժշտաբանության նոր հարթակներ՝ այս ինքնատիպ արվեստում ազգային ինքնության բնորոշիչների և տարածաշրջանի միջմշակութային ավանդույթների առնչակցությունների հստակեցման նպատակով:

Այս թեմայի շրջանակ է ներառվել նաև Անատոլիայում և Ռումելիայում դարեր շարունակ գործող, աղանդներին վերաբերող ալևի-բեքթաշական երաժշտաբանաստեղծական արվեստում հայ միջնադարյան գուսանաաշուղական ավանդույթների առնչակցություններին վերաբերող խնդիրների արծարծումը: Այժմ ընթացքի մեջ են թուրք բանագետ Մ.Բայրակի «Հայ աշուղները ալևի - բեքթաշական գրականության մեջ» [10] աշխատության հայերեն թարգմանության և հայ աշուղական արվեստը ալևի-բեքթաշական գրականության մեջ դիտարկելու հեղինակի գիտական հիմնադրույթների և արդյունքների ուսումնասիրման աշխատանքները:

«Լինելով Մերձավոր Արևելքի էպիկական երգարվեստի դասական դրսևորումներից մեկը,- ինչպես իրավացիորեն նկատել է Լ. Երն-

ջակյանը,- աշուղական սիրավեպը քննելի է իբրև հայարևելյան երաժշտական առնչությունների հարուստ շտեմարան, որտեղ ամփոփված են հարակից մշակույթներում ձևավորված գեղարվեստական երևույթներ՝ կրոնագեղագիտական ու ժողովրդահավատալիքային պատկերացումների ընդգրկումով»:[4, էջ 6]

Աշուղը կարող էր ունենալ այլ զբաղմունք և ընդգրկվել մեկ այլ համքարություն: Այս դեպքում նրա գործունեությունը հիմնականում սահմանափակվում էր ներքաղաքային ելույթներով:

Աշուղը սրճարանում կամ համապատասխան քաղաքային վայրում մասնակցում էր մրցույթների: Վերջիններիս պարտադիր մասնակցում էր քաղաքային բնակչությունը:

Աշուղը կարևոր մասնակցություն ուներ քաղաքային տոնախմբությունների ժամանակ: Դրանք հիմնականում եկեղեցական տոնածիսական համախմբումներ էին կամ այլ իրադարձություններ:

Աշուղը պարտադիր մասնակից է եղել ընտանեկան բազմազան հավաքույթներին ու իրադարձություններին:

Աշուղը բեմական ելույթներով մասնակցել է քաղաքի համերգային կյանքին:

Ալեքսանդրապոլում ընդունված է եղել նաև ընտանեկան աշուղի գործառույթը: [9, էջ 222]

ԵԶՐԱՀԱՆԳՈՒՄ. Ինչպես ցույց են տվել արխիվային նյութերը, աշուղական համքարությունում համակարգվել են աշուղների մասնագիտացված գիտելիքները՝ չկաշկանդելով դրանց ազատ ու ստեղծագործական փոխակերպումներն ու արդիականացման դրսևորումները: Դա վերաբերել է ինչպես երգերի ժանրերին, այնպես էլ բանաստեղծական տեքստերի եղանակավորմանը:

Գ Ր Ա Լ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. Աղանյան Գ. *Ալեքսանդրապոլի էսնաֆությունները XIX դ. // ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»*: Հ. 11: Երևան: 2008: Էջեր 49-55: էջ 49:

2. Ատրպետ *Ինչ ժառանգեցինք*: Ձեռագիր: Հայաստանի պատմության պետական թանգարանի արխիվ: Գործ 176 /ա/: Լենինական: 1933:
3. Բաբգեն Եպիսկոպոս *Շիրակի մէջ. Ալեքսանդրապոլ*: «Բիւզանդիոն». թիւ 4/454: Կ.Պոլիս: Յունիս 8-21: 1911:
4. Երնջակյան Լ. *Աշուղական սիրավեպը մերձավորարևելյան երաժշտական փոխառնչությունների համատեքստում*: Երևան: «Գիտություն»: 2009: 256 էջ: էջ 6:
5. Զահրիյան Խ. *Հիշողություններ աշուղների մասին*: 1930: Ձեռագիր: ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի արխիվ: FF 1, 7829:
6. Թամրազյան Մ. *Ալեքսանդրապոլի աշուղները*: 1930: Անտիպ ձեռագիր: ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի արխիվ, FF1:
7. Կրպէ Կարս քաղաք: Մոսկուա: Ք.Բարխուդարյանի տպ.: 1893: 134 էջ:
8. Հարությունյան Հ. *Կարսի և Ալեքսանդրապոլի աշուղական ավանդույթների փոխառնչությունները*: ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»: Հ.16: Գյումրի: 2013, էջ 72-80:
9. Հարությունյան Հ. *Աշուղական ավանդույթը Ալեքսանդրապոլի քաղաքային մշակույթում*: ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»: Հ.20: Գյումրի: 2017: էջ 216-223:
10. Bayrak M. *Alevi - Bektaşî Edebiyatında Ermeni Aşıkleri (Aşuğlar)*. Ankara. Özge. 2005. S. 734.
11. Xi Yang *Sayat-Nova: Within the Near Eastern bardic tradition and posthumous*. A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements of the degree Doctor of Philosophy in Near Eastern Languages and Cultures. UNIVERSITY of CALIFORNIA. Los Angeles, 2016.

References

1. Aghanyan G. The guilds of Alexandropol in the 19th century [*Alexandropoli esnafutyunnery XIX d.*]. «Scientifik works» of SCAS NAS RA, Gyumri, 2006, v. 9, pp. 6-20. (in Armenian).
2. Atrpet. What We Inherited [*Inch zharrangetsink*]. Manuscript. Archive of the State History Museum of Armenia. File 176 /a/. Leninakan. 1933.

3. Babgen Bishop In Shirak. Alexandropol [*Shiraki mej. Aleksandropol*]. «Byzandion», number 4/454, K. Polis, June, 8-21. 1911. (in Armenian).
4. Yernjakyan L. Ashughakan romance in the context of Middle Eastern musical interactions [*Ashughakan siravepy merdzavorarevelyan yerazhsh-takan pokharrnchutyunneri hamatekstum*]. Yerevan. 2009. 256 p.. (in Armenian).
5. Zahriyan Kh. Memories of the troop [*Hishoghutyunner ashughneri masin*]. 1930. Manuscript. Archive of the Institute of Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia. FF 1, 7829. (in Armenian).
6. Tamrazyan M. The troops of Alexandropol [*Aleksandropoli ashughnery*]. 1930 Atypical handwriting. Archive of the Institute of Archeology and Ethnography of the RA NAS, FF1. (in Armenian).
7. Karpe Kars city [*Kars kaghak*]. Moscow. Print of K. Barkhudaryan. 1893. 134 p.. (in Armenian).
8. Harutyunyan H. The implications of ashugh traditions in Kars and Alexandropol in XIXth century (Part A)[*Karsi yev Aleksandropoli ashughakan avanduytneri phokharrnchutyunnery*]. «Scientifik works» of SCAS NAS RA, Gyumri, 2013, v. 16, pp. 72-80. (in Armenian).
9. Harutyunyan H. The ashugh tradition in the urban culture of Alexandropol [*Ashughakan avanduty Aleksandropoli kaghakayin mshakuytum*]. «Scientifik works» of SCAS NAS RA, Gyumri, 2017, v. 20, pp. 216-223. (in Armenian).
10. Bayrak M. Armenian Ashughs in Alevi - Bektashi Literature Ankara [*Bektashi edebiyatında Ermeni Ashiklari (Ashughlar)*]. Ozge. 2005. P. 734. (in Turkish).
11. Xi Yang *Sayat-Nova: Within the Near Eastern bardic tradition and posthumous*. A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements of the degree Doctor of Philosophy in Near Eastern Languages and Cultures. UNIVERSITY of CALIFORNIA. Los Angeles, 2016.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Հասմիկ Հարությունյան Հայկի, արվեստագիտության թեկնածու,
դոցենտ
ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն,
Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու
մասնաճյուղ
Հայաստանի Հանրապետություն
E-mail: hasmik.har@mail.ru, **orcid:** 0000-0001-7756-4240

Information about the author

Hasmik Harutyunyan Hayk, PhD of Arts, Associate professor
Shirak Center for Armenological Studies NAS RA
Gyumri Branch of Yerevan State Conservatory after Komitas
Republik of Armenia
E-mail: hasmik.har@mail.ru, **orcid:** 0000-0001-7756-4240

Информация об авторе

Асмик Гайковна Арутюнян, Кандидат искусствоведения, доцент
Ширакский центр арменоведческих исследований НАН РА,
Гюмрийский филиал Ереванской государственной консерватории им.
Комитаса
Республика Армения
E-mail: aksanamuna@mail.ru, **orcid:** 0000-0001-7756-4240

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՖՈՆԿԼՈՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ МУЗЫКАЛЬНАЯ ФОЛКЛОРИСТИКА ETHNOMUSICOLOGY

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԵՂԵԴԻՆԵՐԻ ՆՈՏԱԳՐՄԱՆ ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

Նունե Աթանասյան

Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա
Հայաստանի Հանրապետություն

Ամփոփում

Նախաբան Հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության կարևորագույն խնդիրներից մեկի՝ բանահավաքչական նյութի նոտագրման հարցերին նվիրված հոդվածը ներկայացնում է այս խնդրի լուծման ժամանակակից միջոցները, տեսակները: Երկդարյա ժամանակաշրջանի ընթացքում անցնելով զարգացման տարատեսակ փուլեր ժամանակակից նոտագրման գործընթացը բավականին հղկվել է և զարգացել: Սակայն, այնուամենայնիվ, այսօր հրատարակման պատրաստելով տարբեր ժամանակահավաճներում նոտագրված նյութը, հասկանալի է դառնում, որ նույնականացման անհրաժեշտություն կա. տարբեր նոտագրողների կատարած անուրանալի և բարձր մասնագիտական մակարդակով կատարած աշխատանքները մեկ ժողովածուում ընդգրկելու համար դրանք նորովի համակարգման և վերանայման կարիք ունեն: Մեթոդներ և նյութեր Այսօր հրատարակման պատրաստելով տարբեր ժամանակահավաճներում նոտագրված նյութը, քննահամեմատական մեթոդով ուսումնասիրվել են հայ երաժշտական բանահյուսության նմուշներ ընդգրկող հիմնական ժողովածուները: